

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Михайло Феодосійович РОМАНЮК,

*аспірант кафедри кримінального
процесу та криміналістики
факультету № 1 Львівського державного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0005-6483-456X>*

Функціонування певного інституту кримінального процесу може бути визнано виправданим у випадку, якщо його воно обумовлене соціальною необхідністю. Запровадження інституту *in absentia* та внесення змін до КПК України у 2014 році викликали суперечливу реакцію у спільноті. Цей інститут неоднозначно прийнято як серед практикуючих юристів, так і серед науковців. За цей час висловлено різні позиції та аргументовані протилежні точки зору щодо здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого.

Аналіз наукових джерел свідчить, що фактично у літературі висловлюється два протилежних погляди щодо функціонування інституту *in absentia*, оскільки одні науковці та практики ставлять під сумнів необхідність його існування, інші – вбачають в ньому позитивні риси.

Науковці, які ставлять під сумнів необхідність існування інституту *in absentia*, зокрема, С. Головатий, В.Онопенко, обґрунтовують свою позицію тим, що даний вид провадження порушує право на захист підозрюваного, обвинуваченого, порушує змагальність сторін, а також знижує активність суду в процесі судового розгляду [1, с. 13; 2, с. 15].

Досліджуючи питання щодо функціонального призначення спеціального судового призначення маємо врахувати і протилежну позицію, а саме щодо доцільності функціонування даного інституту. Зокрема, у науковій літературі висловлюється думка про те «застосування вказаного інституту надає змогу підвищити ефективність кримінального правосуддя та якість боротьби зі злочинністю в цілому, а також слугує превенцією вчинення нових кримінальних правопорушень, оскільки правопорушник усвідомлюватиме неминучість покарання, навіть у випадку вжиття заходів щодо переховування від правоохоронних органів» [3, с. 198]. В обґрунтування доцільності існування кримінального провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого О.Ю. Татаров, В.М. Трубніков висловлюють позицію про те, що даний вид провадження дозволяє оперативно вирішувати кримінальні справи, при цьому заощаджуючи державні ресурси [4, с. 125; 5, с. 180]. Розмірковуючи над метою запровадження

процедури «in absentia» М. Мазур зазначає: «очевидно, законодавець, обираючи між ситуацією повної бездіяльності держави у випадку вчинення окремих злочинів і варіантом проведення судового розгляду без особи, вирішив, що краще зупинитися на другому варіанті, щоб досягнути кількох конкретних цілей. Зокрема, не втратити важливих доказів, забезпечити офіційний осуд держави в межах судової процедури осіб, які скоїли злочини» [6].

Проведений аналіз наукових джерел дає можливість зрозуміти, що дискусія у поглядах на функціонування інституту in absentia обумовлена не стільки доцільністю існування даного інституту взагалі, скільки викликана різними поглядами на питання про баланс інтересів відсутньої особи (підозрюваного або обвинуваченого) і потерпілого. Оскільки, на одній чаші ваг покладено необхідність захисту прав потерпілих від кримінального правопорушення, в той час як на іншій чаші – необхідність дотримання прав підозрюваного, обвинуваченого, який відсутній в ході здійснення кримінального провадження.

Так, дійсно, з одного боку можна казати про те, що обвинувачений не реалізує свої права так, якби він був присутній у залі судового засідання, і можливо, його захисник не завжди належним чином здійснює захист обвинуваченого, який відсутній, тобто здійснює захист формально, про що свідчить судова практика [7]. Звісно, ми переконані, що здійснення спеціального судового провадження не повинно порушувати права обвинувачених, що в принципі є тією проблемою, яка надає даному питанню ознак дискусійності.

Разом з наведеними аргументами щодо можливого порушення принципу змагальності у спеціальному судовому провадженні слід зазначити, що здійснення кримінального провадження за відсутності обвинуваченого дозволяє забезпечити право потерпілого на доступ до правосуддя та компенсувати завдані кримінальним правопорушенням збитки. Слід задатись питанням, що б відбувалось, якби провадження за процедурою in absentia не проводилось у судовій практиці? Яким би чином можна було забезпечити права потерпілого, зокрема, у випадку, вчинення воєнних злочинів, яких останнім часом, нажаль, превелика кількість? Відповідь у цьому випадку є очевидною.

У піднятому питанні слід цілком погодитись із позицією В.М. Трофименка, про те, що проблему кримінального провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого необхідно розглядати не в альтернативній площині, а в площині повноцінного забезпечення захисту прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження в компромісному плані [8, с. 914]. Так, дійсно, завдяки здійсненню спеціальному судовому провадженні досягається компроміс, який дозволяє, з одного боку, не забути про головного учасника кримінальних процесуальних відносин, який постраждав від дій правопорушника, а з іншого, дотриматись гарантій прав особи, яка ухиляється від кримінальної відповідальності.

Отже, ми вважаємо, що функціональне призначення спеціального судового провадження, полягає у таких аспектах: по-перше, дотриманні балансу прав потерпілого та обвинуваченого, який ухиляється від кримінальної відповідальності, оскільки таке провадження, з одного боку, дозволяє забезпечити право потерпілого на доступ до правосуддя та компенсацію завданих кримінальним правопорушенням збитків, а з іншого, забезпечити належну процедуру дотримання гарантій прав обвинуваченого, який ухиляється від кримінальної відповідальності; по-друге, забезпеченні невідворотності притягнення особи, яка ухиляється, до кримінальної відповідальності та її покарання після з'явлення або доставлення до суду; по-третє, забезпеченні офіційного осуду держави осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, оскільки судові провадження щодо обвинуваченого, всупереч факту його ухилення та винесення обвинувального вироку є свідченням засудження з боку держави злочинних діянь; по-четверте, забезпеченні розгляду кримінального провадження в розумні строки та збереженні доказів, які з плином часу можуть зникнути, втратити властивості.

Отже, підводячи підсумки зазначимо, спеціальне судові провадження є засобом досягнення компромісу між забезпеченням своєчасного правосуддя, та забезпеченням права особи на справедливий суд. Безумовно, що ця форма кримінального провадження не є ідеальною, але в той же час і інші форми мають певні недоліки, що не дає підстав відмовлятися від них у судовій практиці.

Список використаних джерел

1. Головатий С. Проблемні аспекти реформування кримінального судочинства. *Право України*. 2004. № 3. С. 13–17.
2. Онопенко В. Гарантії правосуддя в контексті норм міжнародного права. *Юридична газета*. 2003. № 3. С. 13–17.
3. Спора Г. І. Судовий розгляд кримінального провадження за відсутності обвинуваченого: визначення поняття інституту, його особливості та мета функціонування. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. Випуск 74. 2023. Ч. 2. С. 196–201.
4. Татаров О. Ю. Заочне провадження в кримінальному судочинстві України: проблеми та перспективи реалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія: Право*. Ужгород, 2014. Вип. 29, ч. 2, т. 2. С. 125–130.
5. Трубніков В. М., Слінько Д.С. Реалізація засад кримінального провадження в процесуальній формі заочного кримінального судочинства. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Сер. Право*. Харків, 2014. № 1137, вип. 18. С. 177–181.
6. Під час кримінального провадження за процедурою «in absentia» на одній чаші терезів – інтереси забезпечення ефективності провадження, а на другій – право особи на справедливий суд. Сайт «Судова влада України». 22.05.2020. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/943591>.
7. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 13.06.2019 р., справа № 607/9498/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82492181>
8. Трофименко В. М. Заочна форма кримінального провадження та її значення для захисту прав і законних інтересів сторін. *Форум права*. 2012. № 4. С. 913–918.